

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІ МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**Л. Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л. Н.
ГУМИЛЕВА**

**"ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ДАМУЫ: ШЫНДЫҒЫ МЕН БОЛАШАҒЫ"
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК ТРУДОВ
международной научно-практической конференции
"СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ НЕЗАВИСИМОГО
КАЗАХСТАНА: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ"**

**9 желтоқсан, 2021
Нұр – Сұлтан**

ӘОЖ 338.2 (574) (075.8)

ҚБЖ 65.9 (5Қаз) я73

T29

Редакция алқасы

МАЙДЫРОВА А.Б. - төрайым, э.ғ.д., профессор, кафедра меңгерушісі,

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

БАЙЖОЛОВА Р.А. - э.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ЕГЕМБЕРДИЕВА С.М. - э.ғ.д., профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия

ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ТЛЕСОВА Э.Б. - э.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

БЕРЖАНОВА А.М. - э.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев

атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ЖАНАБАЕВА Ж.К. - э.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

АУЕЛБЕКОВА А.К. - э.ғ.к., доцент Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ДОСМАҒАНБЕТОВ Н.С. - э.ғ.м., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

КАЗБЕКОВА З.К. - магистрант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

НҰРЛАНҰЛЫ А - магистрант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

ISBN 978-601-337-610-3

T29 "Тәуелсіз Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы: шындығы мен болашағы" атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. –Нұр-Сұлтан: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2021. – 361 б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции "Социально-экономическое развитие независимого Казахстана: реалии и перспективы". – Нур-Султан: ЕНУ им.Л.Н.Гумилева, 2021. – 361 с.

Works of the International scientific - practical conference "Socio-economic development of independent Kazakhstan: realities and prospects". - Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2021. – 361 p.

ӘОЖ 338.2 (574) (075.8)

ҚБЖ 65.9 (5Қаз) я73

ISBN 978-601-337-610-3

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2021

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2021

қажет етеді. Алайда, шағын фермерлер өздеріне және жұмысшыларына көбірек табыс әкелу мақсатында көптеген проблемаларға тап болады.

2. Ауылшаруашылық өнімдеріне келетін болсақ, көбінесе үкіметтер, салалық ұйымдар немесе қор биржалары компаниялар дақылдардың белгіленген нарықтық бағаларын анықтайды. Шағын фермерлердің келіссөздерді талап ететін тетіктері өте төмен. Сонымен қатар фермерлер тұқымдар мен тыңайтқыштарды өздерінің төлем қажеттіліктеріне сәйкес келетін бағамен сатып алған кездің өзінде алған егіннің шіріп кету қаупі өте жоғары. Өнім тез бұзылмайтын болса да, ұсақ фермерлер көбінесе сақтау мүмкіндігіне ие болмайды және дайын болғаннан кейін өз өнімдерін сатуы керек. Осы себептерге байланысты, ауыл шаруашылығы қызметкерлерлеріне жалағы тағайындау кезінде елдегі күнкөріс минимумы, импортталатын өнімдердің бағасы, халықтың сатып алу бағалары, әлеуметтік төлемдер мен аударымдарды ескере отырып тағайындау аса маңызды. Белгіленген нарықтық бағалар ерекше қиындықтар туындаған жағдайда, төленген бағаларға әлеуметтік жәрдемақы қосу сияқты фермерлердің кірістерін көбейтудің балама тәсілдерін зерттеуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. World Bank. 2015. Poverty Overview. Available at: <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>.
2. United Nations 2015: Sustainable Development Goals. Available at: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/>
3. Sustainable Development Goal 8 - Decent Work and Economic Growth <https://www.fao.org/3/i2490e/i2490e01b.pdf>
4. www.fairlabor.org
5. <http://www.fairlabor.org/our-work/labor-standards>
6. Toward Fair Compensation in Global Supply Chains: Factory Pay Assessments in 21 Countries: <http://www.fairlabor.org/report/toward-fair-compensation-global-supply-chains-factory-pay-assessments-21-countries>
7. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері [Электрондық ресурс]. — URL: <http://stat.gov.kz>. (дата обращения: 20.11.2021 г.).

ӨНІРДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕМЕСІ

Кожухметов А.Т.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.
aibolat_best98@mail.ru

Өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуының жай-күйі мен перспективалары көп жағдайда айқындалады олардың инновациялық даму деңгейі ғылымды қажетсінетін және Ақпараттық технологиялар, зияткерлік ресурстар, өндіріс факторлары. Бұл шақырылды көптеген ғалымдар мен зерттеушілердің аймақтың инновациялық әлеуетін бағалау мәселесіне қызығушылығы оған әсер ететін факторларды анықтау. Алайда, жағдайлар мен факторлардың әртүрлілігі әсер ететін инновациялық өңірдің дамуы бұл міндетті қиындатады.

Инновациялық өзгерістерді өлшеу мәселесімен әртүрлі халықаралық мектептер мен ғылыми ұйымдардың зерттеушілері айналысады:

- Инновация жөніндегі Еуропалық комиссия;
- Экономикалық ынтымақтастық ұйымы және даму ұйымы;
- Дүниежүзілік экономикалық форумның және Дүниежүзілік Банктің ғылыми бөлімшелері;
- Өнеркәсіптік дамуды ұйымдастыру БҰҰ (ЮНКТАД) және т. б.

Авторлар инновациялық технологияларды бағалаудың белгілі бір әдістерінің ерекшеліктерін қарастырды өңірлердің әлеуетін ескере отырып, олардың артықшылықтары мен кемшіліктері анықталды[1].

Regional Innovation Scoreboard әдістемесі маңызды болып табылады (ЕО). Еуропалық Одақта инновациялық өлшеудің екі деңгейлі жүйесі қолданылады – инновациялық өлшеуді бағалау деңгейінде ЕО елдерінің даму деңгейі (EIS) және ЕО өңірлерінің инновациялық даму деңгейі (RIS). Бағалау үшін аймақтардың инновациялық дамуы 16 индикатор бойынша талданады.

Portfolio innovation index әдістемесі АҚШ-тайдаланылады. Ол инновациялық дамуды өлшеудің еуропалық жүйесінен біршама ерекшеленеді. Инновациялық қызметтің жиынтық индексі даму (PII, Portfolio innovation index) американдық аймақтар (Штаттар мен округтер) әзірленді. Экономикалық даму басқармасының бастамасымен бірқатар американдық зерттеу орталықтары бұл әдістемені жұмысқа алды.

Берілген индекс төрт блоктан тұрады, олардың әрқайсысы түрлі салмақтық коэффициенттер берілген:

- адами капитал – 30%;
- экономикалық динамика – 30%;
- өнімділік және жұмыспен қамту – 30%;
- әл-ауқат-10%.

RIS және PII индекстерінің құрылымы инновациялық ресурстар қызмет және оның нәтижелері ретінде біріктіреді [2].

Көрсеткіштер жүйесі де қолданылады, зерттеу және статистика орталығы ұсынған CISN), оған мыналар кіреді 350 түрлі индикаторлардан тұрады:

- сипаттамасы әлеуметтік-экономикалық өңірді дамыту-16 кіші бөлім, 89 мән;
- ғылыми-технологиялық дамудың негізгі көрсеткіштері-12 кіші бөлім, 100 атау;

- инновациялық қызметтің сипаттамасы –11 кіші бөлім, 136 тармақ; ғылыми қызметті бағалау-32 есептік шамалар.

Экономика жоғары мектебі әзірлеген өңірлердің инновациялық даму рейтингі қолданылады [3]. Бұл бағалау жүйесі көп деңгейлі болып табылады және оған шоғырланған 35 көрсеткіш және і төрт блок кіреді:

- 1) инновациялық қызметтің әлеуметтік-экономикалық жағдайлары;
- 2) инновациялық белсенділіктің ғылыми-техникалық әлеуеті;
- 3) инновациялық қызмет;
- 4) өңірлерде жүргізілетін инновациялық саясаттың сапасы.

Бұл тәсілдің басты артықшылығы төмен бағалау көрсеткіштер блогы болуы мүмкін басқа жоғары бағалаумен өтелді. Бұл аймақтың мүмкіндіктерін барынша ескеруге мүмкіндік береді іріктелген индикаторлардың барлық жиынтығы бойынша.

Есептеулерде инновациялық кеңістігінің картасы. Инновациялық индексін бағалау негізіне бұл жерде қолданылатын әдістеме алынды. Зерттеу European Innovation Scoreboard үшін Еуроодаққа қатысушы түрлі елдер өңірлерінің инновациялық әлеуетінің сипаттамалары алынады

Әдістемеге сәйкес өңірлердің инновациялық әлеуетін зерттеу төрт сипаттайтын индикаторлар топтарынан құрылуы бойынша аумақта мүмкіндіктердің болуы жаңа білім және коммерцияландыру қабілеті қолда бар ғылыми әзірлемелерден қалыптасады. Осы көрсеткіштерге жатқызылды :

- инновациялық әзірлемелер үшін адами ресурстардың болуы;
- жаңа білім құру;
- жаңа жартылай білімді тарату және қолдану [4].

Регрессия әдісі де бар аумақтың инновациялық белсенділігін талдау. Есептеулер мен олардың анализінің нәтижелері бойынша оң факторлар анықталды және аймақтағы инновациялық белсенділік деңгейіне теріс әсер ететін факторлар талданады. Осы кемшіліктерге әдістемелер оның күрделілігін, сондай-ақ әр түрлі аймақтардағы нәтижелердің дисперсиясына байланысты есептеулердің ықтимал жоғары қателіктері талданатын аумақ қарастырылады.

Осы әдістемеге сәйкес индикаторлар санына кіреді:

- зерттеумен және әзірлемелермен айналысатын персоналдың жалпы санынан пайызбен экономикада жұмыспен қамтылғандар саны;
- ЖОО оқушыларының саны 10 000 адамға [5].

Халықтың негізге бағалаудың жаңа әдістемесін жасау кезінде аймақтың инновациялық әлеуетін анықтауға негізделген тәсіл қабылданды. Көп факторлы регрессиялық талдау базасы, мысалы бұл тәсіл, авторлардың пікірінше, ең көп береді нақты нәтижелер және жан-жақты өңірдің инновациялық әлеуеті бағалауға мүмкіндік береді. Ал көп факторлы регрессиялық талдау келесідей артықшылықтар береді: аймақты әр түрлі сипаттамаларды сандық бағалау, осы саладағы инновациялық процестің қатерлі ісігінің маңыздылығын анықтау және саралауға [6].

Кесте 1. Өңірдің инновациялық саясатының сапасын есептеу

	Көрсеткіштер
1	Инновациялық стратегиясынның болуын талдау
2	Заңнамалық және материалдық-құқықтық базаның негіздері қолдау шаралары мен құралдары туралы нормалар қызметерді анықтау
3	Бағдарламаның немесе кешеннің болуы өңірлік дамуды қолдау шараларын инновациялық қызметтің ерекшеліктері
4	Үйлестіру органдарының болуы, инновациялық саясат және инновациялық қызметті қолдау бойынша аймақ кәсіпорындары мен ұйымдарының болуы
5	Облыстың инновациялық дамуын қаржыландыру, млн тенге. /жыл
6	Инновациялық бағдарламаларды орындау пайызы, аймақтың инновациялық дамуы, %

Кесте 2. Өңірдің инновациялық әлеуетін бағалау көрсеткіштерінің құрылымы

	Көрсеткіштер
1	Инновациялық әлеует
2	Инновацияларды жүзеге асыратын ұйымдардың үлес салмағы, ұйымдардың жалпы санында, %
3	Саны құрылған озық өндірістік технологиялар, дана
4	Инновациялық тауарлардың, жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің үлесі, %
5	Қаржылық әлеует
6	Аймақтық бюджеттің профициті (тапшылығы), мың тенге.
7	Салықтардың, алымдардың және өзге де міндетті төлемдердің түсуі бюджеттік жүйесіне, мың тенге.
8	Сатылған тауарлардың, өнімдердің (жұмыстардың) рентабельділігі, қызметтер), %

Өндірістік, қаржылық және еңбек потенциалдар көбінесе аймақтағы инновациялық климатқа немесе инновациялық әлеуеттің ресурстарына жатады. Жүйенің жұмыс істеуі олардың сандық және сапалық құрамына байланысты инновациялық әлеуеттің пайда болуы өнертабыстар, жаңалықтар, инновациялық бағдарламалар адамдардың, жабдықтардың өзара әрекеттесуінсіз мүмкін емес және технологиялар, қаржы ресурстарының дамуына әкеледі.

Сонымен қатар, өңірдің инновациялық потенциалын есептеу (сандық көрсеткіштерден басқа) аймақтың инновациялық саясатының сапас көрсеткіші және оған әсер ететін негізгі факторлардың басты индикаторлар болып табылады [7].

Аймақтың "төмен инновациялық әлеует" деңгейде болуы тікелей жүргізілетін инновациялық саясатқа байланысты. Алайда, бұрл анықтама өңірдің ситуациясын толықтай сипаттай алмайды, сондықтан аймақтың

инновациялық даму тенденциясын төмен деп атауға болмайды. Барлық аймақтарды бірдей деңгейде жоғары деңгейге жету мүмкіндіктері санаттар жетіктігі: қаржылық, өндірістік және еңбек ресурстары. Бұл салалар "кәсіпкерлік белсенділік" сияқты ұғымдар арасында байланыс жүргізу арқылы елеулі нәтижелерге жетуге болады. Инновациялық қызметтің нәтижелілігі инновацияға бағытталған өңір саясатының басты индикаторы болғандықтан, белгілі өңір бойынша саясаттың дұрыс бағытта жүргізілгені осы көрсеткіш арқылы анықтауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Индекс прим бағалау үшін инновациялық аймақтың әлеуеті: тұжырымдама, түсіну, формализация принциптері, пилоттық апробация нәтижелері. URL мекенжайы: <http://innclub> . Ақпарат/2011/03/04 .

2. Ресейдің инновациялық картасы. URL: http://қонақ_үй_клубы.Ақпарат/2011/03/04http://www.csr-nw.ru/ормент_әзірлеу/92/94/137/284/290.html .

3. Ресей Аймақтары. Әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштер. 2011: стат. жинағы. М.: Росстат. 2011.

4. Ресейдің 2011-2012 аймақтарының инвестициялық тартымдылығының рейтингі: тәуекелдерді жақсартқыштар. URL мекенжайы: <http://www.сарапшысы.ru/рейтингтер/аймақтар/2012/>.

5. Ресей Федерациясы субъектілерінің инновациялық даму рейтингі: қазынаға аналитикалық / ред. Л.М. Гохберг. М.: Қазақстан Республикасының Ұлттық жоғары мектеп "зерттеу университеті экономика". 2012.

6. Тензиал бойынша инновациялық бағалау / / қоғамдық және экономикалық жүйелер. 2007. № 1.

7. Келесі аймақтық шекарадан өту: ақпарат және өңірлік бәсекеге қабілеттілікті Білімге негізделген экономикаға инвестициялар. АҚШ Экономикалық даму басқармасы. 2009. URL мекенжайы: <http://www.statsamerica.org/инновации>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДАҒЫ ӨЗІН-ӨЗІ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ

Купеева А.Е.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.

assem_k96@mail.ru

Нарықтық қатынастарға көшу барысында жалпы жұмыспен қамтудың құрылымы, ауқымы және экономикадағы рөлі күрделі өзгеріске ұшырады. Қазақстан Республикасында экономикалық, сондай-ақ әлеуметтік-саяси